

Materiaali

Tiedot Luopioisten perhosfaunasta perustuvat sekä kirjallisiin lähdetietoihin että kokoelmien uuteen tarkasteluun. Matti Ahola on tarkistanut paitsi omat koelmansa ja havaintonsa myös Lauri Salosen suurja pikkuperhoskokoelman, Jaakko, Leimo ja Esko Kankaan suurperhoskokoelmat sekä Keijo Mattilan pikkuperhoskokoelman. Leimo Kankaan kokoelma ja laajahko materiaali kärsivät 1962–1963 mittavat kokoelmatuholaisten tuhot. Ennen tuhoja Jouko Kaisila ehti kuitenkin määrittää kokoelman vaikeat lajit, kuten pikkumittarit (*Eupithecia*), ja Leimo Kangas kirjoitti yhteenvedon Luopioisten vuoteen 1961 mennessä löytyneistä lajeista (L. Kangas, 1961). Keijo Mattila, Arto Tyrni ja Hannu Alén ovat tarkistaneet omat suurperhoskokoelmansa ja havaintonsa. Havaintotietoja on kerätty myös Diamina-lehdestä sekä valtakunnallisesta hyönteistietokannasta ja Hatikka-havaintotietokannasta. Suomen Perhostutkijain (SPS) seuran jäsenlehden, Baptrian havaintoluettelot on tarkastettu vuodesta 1976 lähtien. Myös monet SPS:n jäsenet ovat antaneet havaintonsa artikkeliin. Reijo Teriahon havaintoarkiston tiedot on merkitty lajilistaan lyhenteellä RTA.

Paikallisfaunan selvityksessä on pitäydytty määritettyihin ja tallennettuihin tai vastaaviin kriteereihin ilmoitettuihin havaintoihin. Leimo Kankaan aineiston tuhojen takia on tehty uudelleen määritellyt säilyneiden yksilöiden osalta (Matti Ahola 2015–2016). Luopioisten

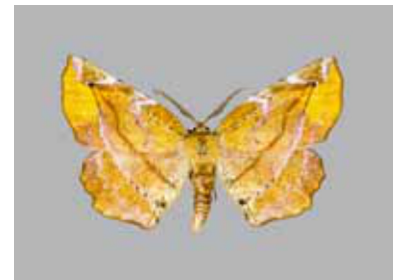
luettelossa (L. Kangas, 1961) mainitut Kaisilan määrittämät lajit ovat mukana, vaikka määrittämissä olisikin tuhoutunut. Pelkästään varmistamattomana näköhavaintona olevat alueelle uudet lajit on luettelosta yleensä jätetty pois. Mukana on kuitenkin kolme mielestämme varmaa näköhavaintoa: Valkotäpläpaksupää (*Hesperia comma*), joka karkasi Lauri Salosen haavista Holjassa 1960, isonokkosperhonen (*Nymphalis xanthomelas*), jonka Leimo Kangas näki istuvan Roukunmajan savusaunan seinällä elokuussa 2012 sekä oliivikiiltöyökkönen (*Deltote bankiana*), jonka Arto Tyrni havaitsi istuvan valorysän ulkopuolella Kuohijoella 2016.

Menetelmät

Perhosten havainnoinnissa on käytetty tavanomaisia menetelmiä. Haavipyyntiä on harrastettu alkuajoista lähtien. Varsinkin 1950- ja 1960-luvulla toukkien kasvatusta oli huomattavan laajaa ja tuotti uusia havaintoja etenkin kehrääjien ja muiden hankalammin havaittavien lajien osalta. Leimo Kankaan toukkamökissä Roukunmajalla toimi 1950-luvulla monena kesänä toukkafarmi, johon saatiin paljon kasvatettavia toukkia keräilyvarjon aktiivisella käytöllä. ”Toukkalassa” toimi sijaishoitajana myös Lauri Salonen.

Syöttipyynti oli tuohon aikaan vielä aktiivipyyntiä. Syöttiryysiä ei ollut käytössä, mutta vuonna 1958 Leimo Kangas kehitti syöttihaavisuppilon, jonka avulla oli helppo kokea yksittäisiä syöttejä. Syöttihaavissa

Ulja Kangas

Keijo Mattila

▲ Kuusamamittari (*Apeira syringaria*) on Luopioisten nimikkohyönteinen. Ensihavainto lajista on Iso-Vekunan laidunniityn läheisestä lehtometsästä 5.7.1956 (L. Kangas) EH: Luopioinen, Rautajärvi, 16.7.1991, K. Mattila leg.

◀ Julkaisun ”perustyöryhmä” Roukunmajalla 7.8.2016. Vasemmalta Matti Ahola, Lauri Salonen ja Leimo Kangas. Tämä kolmikko on tuntenut toisensa vuodesta 1958 lähtien, ja siitä lähtien myös keräilleet perhosia yhdessä. Tämän pöydän ääressä on eri aikoina ja kokoonpanoissa määritetty laajoja perhosmateriaaleja, kerrottu hauskoja keräilymuistoja, tehty tämän julkaisun sisältöä, pohdittu kotisivujen perustamista ja joskus muistettu jopa syödäkin.

◀◀ Näkymä Iso-Vekunan näkötorjasta vuonna 1960. Kuvassa näkyy myös silloinen laidunniitty, joka on nykyään metsittynyt. Alueella esiintyi aikoinaan mm. tummaverkkoperhonen (*Melitaea diamina*), nätkelmäpunatäplä (*Zygaena lonicerae*) ja tummahäränsilmä (*Maniola jurtina*).

◀ Vittasaarten luonnon-suojelualue (perustettu 1978) nähtynä Iso-Vekunan näkötorjasta vuonna 1960. Kukkialle on tyypillistä koskemattomien pikkusaarten runsaus.

oli liukaspinnoitettu tiivis haavikangas suppilona yhdistettynä lasiseen myrkkypurkkiin, jonne perhoset pudotettiin syötiltä. Purkin sulkijana toimi kumipallo ja myrkkynä toimi kloroformi tai etikkaeetteri. Syöttöpyyntiä ja -haavia käytettiin erityisesti vaikeasti muilla pyyntitavoilla tavoitettavissa olevilla habitaateilla.

Valopyynti alkoi 1950-luvulla, jolloin käytössä oli vain sekavalolamppuja. Aktiivinen valopyynti lakanalla toi runsaasti havaintoja aikaisemmin harvinaisista lajeista, joita oli muilla menetelmillä vaikea löytää. 1960-luvun alussa kokeiltiin myös automaattista valopyyntistä. Leimo Kangas hankki metallisen, halkaisijaltaan vajaan metrisen, pyöreän valopyydyksen (malli Sotavalta), jota käytettiin varsinkin nykyisen Sieväsen autotalon alueella. Pyydyksen yläkansi oli laaja kartio, jonka keskellä oli lamppu sadesuojattuna ja aukot pyydykseen. Perhoset hakeutuivat lähelle lampua ja joutuivat pyydykseen. Sähkö katkaistiin automaattisesti narulla, joka oli sidottu pistokkeeseen ja joka irtosi haluttuun aikaan mekaanisesti narun pyöriessä vieteriherätyskellon vetoakselin ympäri. Näin nuoren perhostelijan yönöt olivat taatut ja sähköäkin säästy.

Matti Ahola rakensi itselleen ensimmäisen valorysän vuonna 1962. Siinä 10 litran ämpäriin kiinnitettiin alumiininen suppilo, johon oli rakennettu lampunpidin ja sadekatto. Suppilon ympäri asennettiin noin 2 x 2 metrin laajuinen musta lakana, joka kiinnitettiin maahan. Viritelmä osoittautui tehokkaaksi ja oli käytössä 10.8.1962 lähtien, ensin Aitoossa, mutta myöhemmin myös muualla. Myrkkynä käytettiin kloroformia, jota siihen aikaan sai apteekista vain nimismiehen antamalla luvalla. Automaattiset valopyydykset ovat sittemmin kehittyneet. Yleisin malli lienee nykyisin Jalas-mallinen valorysä. Lamputkin ovat kehittyneet ja nykyään käytössä ovat elohopeahöyrylamput tai tehokkaat UV-putkivalot.

Leimo Kangas kehitti auton tuulilasien reunoihin kiinnitettävän ja osin tuulilasin ilmanohjaukseen perustuvan koko katon alueelle sijoittuvan ison autohaavin.

Se oli alumiiniputkilla tuettu ja useat haavin perät olivat irrotettavissa ja pantavissa saaliineen myrkkyasioihin. Autohaavia käytettiin 1970-luvulta lähtien eri vuorokauden aikoina niin sanottuun hitaaseen ruutuajoon (KKJ) metsäteillä kaikkien hyönteisryhmien keräämiseen.

Uusin käytetty pyyntimenetelmä perustuu naaraan erittämään feromoniin, jolla se houkuttelee koiraita. Tekniikan edistyessä näitä feromoneja on onnistuttu valmistamaan synteettisesti. Matti Ahola on parina kesänä 2000-luvulla asentanut Luopioisiin muutamia feromonipyydyksiä lähinnä eräiden pikkuperhosten toteamiseksi. Joitakin havaintoja on feromoneilla onnistuttu tekemäänkin. Leimo Kangas harrasti feromonipyyntiä kesällä 2014 eräiden lasisiipisten toteamiseksi.

Leimo Kankaan 1960-luvun alussa hankkimaa valorysää käytettiin perhosten pyyntiin Matinojan alueella, etenkin Sieväsen talon pihapiirissä. Lauri Salonen käytti pyydystä myös Holjassa. Valorysäpyynti jatkuvana pyyntinä aamuisten jännittävien perhoslöytöjen kera aloitti uuden aikakauden nuorelle keräilijälle valvontavalopyynnin yövalvomisien rinnalle. Kuvassa Olavi Sotavallan Lempäälässä jo 1950-luvun lopulla käyttämä valopyydyks.